

ANNA PALUSZAK-BRONKA

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy (Polska)

O sakramencie Eucharystii w *Punktach kazań* Konstantego Szyrwida na tle mów Piotra Skargi

W artykule opisałam nazewnictwo *Eucharystii* występujące w *Punktach kazań* K. Szyrwida na tle nomenklatury stosowanej przez polskiego jezuitę — księdza Piotra Skargę. Wykazałam, że obaj mówcy, pisząc o tym sakramencie, nie tworzyli nazw własnych. Korzystali oni z nomenklatury stosowanej w *Starym* i *Nowym Testamencie* oraz zapisanej w księgach uczonych Kościoła, a następnie potwierdzonej przez sobory. Pomimo tego, nazewnictwo używane przez Szyrwida na tle stosowanego przez Skargę jest ubogie i mało zróżnicowane. Myślę, że mogło złożyć się na to kilka przyczyn jednocześnie: materiał empiryczny z kazań dwujęzycznych jest szczuplejszy objętościowo, wynika to stąd, że Szyrwid pisał *Punkty*, nie rozwijał myśli, a odsyłał do tekstu *Pisma Świętego* i nauczania Ojców Kościoła; w przeciwieństwie do Skargi, litewski jezuita swoje mowy kierował nie tylko do ludzi wykształconych, mających nieść słowo Boże dalej, ale także do prostego ludu, wśród którego ciągle szerzyło się pogaństwo; *Punkty* Szyrwida miały na celu oświecenie, a nie — jak u Skargi — polemikę. Wynikało to zapewne z faktu, że w XVII w. spory religijne znacznie już osłabły; niewykluczone też, że kazanie to napisał ktoś inny i zamieścił je w II tomie PK.

Słowa kluczowe: kazanie, Eucharystia, nauczanie jezuitów, Piotr Skarga, Konstanty Szyrwid.

Wraz z narodzinami reformacji w duchu luterzańskim w Prusach Książęcych pojawiły się książki religijne w językach narodowych: polskim i litewskim, a w okresie ekspansji kalwinizmu, już od połowy XVI w., kiedy magnateria i szlachta litewska ulegały polonizacji, piśmiennictwo religijne ukazywało się tylko po polsku. Były to głównie katechizmy¹ i kancjonały służące innowiercom, gromadzącym się najpierw w kongregacjach, czyli zborach, które z czasem organizowały się w dystrykty, a te zaś w prowincje zwane Jednotami [Ptaszyński 2012, 205–206]. Na terenie WKL działała Jednota Litewska². Przeciw szerzącym się ruchom innowierczym wystąpili jezuita, którzy w latach siedemdziesiątych XVI w. powrócili do piśmiennictwa litewskiego.

W roku 1572 wydali oni — jako antidotum na katechizmy ewangeliczne — katechizm Jakuba Ledesmy, przełożony na żmudzki przez Mikołaja Daukszę, a w roku 1599 *Postyllę* Jakuba Wujka (także w przekładzie Daukszy). W ten sposób chcieli oni pozyskać rzesze wiernych. Poza tym zakonnicy kształcili księży autochtonów, przygotowywali ich do głoszenia mów po litewsku (i/lub po polsku), założyli również studium języka litewskiego [Winiarska-Górska 2013, 356–357].

Do zakonu jezuitów należał Konstanty Szyrwid³. Ten wybitny znawca i interpretator *Pisma świętego*, wykładający na Akademii Wileńskiej, zasłużył się nie tylko jako językoznawca⁴ i leksykograf, wypracowujący normy litewskiego języka literackiego (w 1620 r. ukazał się jego trójjęzyczny słownik *Dictionarium trium linguarum*⁵), ale także jako znakomity mówca i twórca *Punktów kazań*, których pierwsza część⁶ (dalej PK I) ukazała się w roku 1629, druga⁷ (dalej PK II) — opracowana i przygotowana do druku przez Jana Jachnowicza i nieznanego z nazwiska drugiego autora [Zinkievičius 1971, 155] — już po śmierci Szyrwida, w 1644 r.

Szczególną wartość dla potomnych — jak uważają znamienite badaczki jego dzieł, Kristina Rutkovska [2016, 36] i Virginija Vasiliauskienė [2013, 142] — mają właśnie PK, które uważa się za pierwszą oryginalną książkę litewską i jednocześnie pierwszy przekład litewszczyzny na język obcy. Chociaż postylla ta odegrała tak wyjątkową rolę w kulturze WKL, nie poświęcono jej wiele uwagi⁸. Dopiero w 2015 r. ukazało się krytyczne wydanie drukiem obu części⁹.

Tekst postylli z założenia samego Szyrwida miał służyć nie tylko celom duszpasterskim, ale być pomocą dla księży głoszących po litewsku w obrobie wyznania rzymskokatolickiego [Rutkovska 2012, 223; 2016, 39].

Punkty kazań są ułożone zgodnie z rokiem liturgicznym: PK I obejmują mowy od adwentu do postu, PK II przeznaczone są na Wielki Post. Zabytek ten wyróżnia się ze względu na strukturę kazań¹⁰. Mają one postać streszczeń [Rutkovska 2012, 206], to znaczy: zawierają tezę, a następnie (poprzez cytaty, parafrazę, aluzję) nawiązują do *Pisma Świętego*, nauczania Ojców Kościoła, twierdzeń głoszonych przez innowierców [Vasiliauskienė 2013, 145]. Komentarz samego Szyrwida jest raczej skromny, nie zawsze odnajdujemy w nim “treści moralne, jako zastosowania do życia” [Twardy 1994, 35], innymi słowy mówiąc, Szyrwid swoich mów nie pisał w całej rozciągłości, ale je układał w formie punktów, które miały służyć do dowolnego rozbudowania kazań.

Według V. Vasiliauskienė [2013, 4] są to kazania oryginalne, to znaczy, że litewski jezuita nie był tłumaczem cudzych tekstów, nie streszczał też poglądów innych autorów, a *Punkty swe* układał na podstawie *Pisma Świętego*

i dzieł Ojców Kościoła. Zdaniem K. Rutkovskiej [2012, 206] najpierw powstała część litewska, a następnie Szyrwid (później jego następcy) przekładał ją na część polską¹¹. Jūrātē Pajēdienē [2012, 254–255] uważa jednak, że wiele z tekstów polskich może być niezależna, nietłumaczona z litewskiego.

Język polski w PK występuje w perykopach¹² poprzedzających kazania, w cytatach biblijnych zamieszczonych w treści kazań oraz w samych kazaniach drukowanych po polsku. Część polska, po stwierdzeniu jej pierwotności oraz omówieniu wybranych zagadnień (przy okazji krytycznego wydania PK w 2015 r.), w zasadzie nie została opisana przez językoznawców, toteż uważam za zasadne prowadzenie badań nad tą partią zabytku.

W artykule tym chcę skupić się na opisie nazewnictwa¹³ Eucharystii¹⁴ w kazaniach Szyrvida. Materiał do badań pochodzi z Punktu IV ([PK II 190–191], występuje zarówno w wersji litewskiej, jak i polskiej)¹⁵, w którym autor zawarł krótką naukę katolicką o istotnej przytomności ciała i krwi Pańskiej w Najświętszym Sakramencie oraz dodanych już tylko w języku polskim [PK II 192–196]¹⁶ pięciu dowodów na przedstawioną wcześniej tezę *ku utwierdzeniu tej prawdy Kátholickiej / y ku oświeceniu niewiernych*. Wyekscerpowane nazwy zostaną następnie porównane z nazewnictwem Piotra Skargi, zawartym w kazaniach *O Sákrámenće Ciała y Krwie Páńskiey*¹⁷, zgromadzonych w tomie “O siedmi sakramentach”¹⁸ po to, by odpowiedzieć na pytanie, na ile (i czy w ogóle) Szyrwid jest oryginalny¹⁹, czy tworzy on własne nazwania, czy raczej wykorzystuje te, które były stosowane w pismach jego współbraci zakonnych. Wybór Skargi nie jest zatem przypadkowy. Obaj autorzy należeli do tego samego zgromadzenia oraz głosili kazania w tym samym Kościele św. Janów. Obaj byli też związani z Akademią Wileńską [Rutkovska 2015, 14].

Rozważania Szyrvida o Eucharystii

Nauka K. Szyrvida o sakramencie Eucharystii sprowadza się w zasadzie tylko do tezy (popartej odwołaniem do Ewangelii św. Łukasza²⁰), że *Sercem wierzym / y wyznawamy / że pod ofobámi chlebá y winá po poświęceniu kápláńskim / iest iftotnie obecne Cíało / y krew Pana nábego Jezusá Chrystusá ... Bog Jezus ták rzekł: To iest CIAŁO MOJE: toć tak musí byđź jako rzekł ... Kto tedy powiáda że JEZUS będąc Bogiem wśbechmocny / nie mógł z chlebá vczynić ciáła / áni z winá krwie swoiey náświętšey / ten Bořtwu iego y wśbechmocności uwłacza ... ten prawdźie przedwieczney wymuie. Co wśyřtko iest frogie bluźnierřtwu przeciw Bogu* [PK II 190–191].

W *Dowodzie* pierwszym litewski kaznodzieja wyjaśnia, że figurą (zapowiedzią w *Starym Testamencie*) tego sakramentu była manna: *PJerwřba Propořćia iest z tego/ że řadna figura iest zácnieyřšá nád rzecz / ktorą figu-*

*ruie. Jáko ná przykład / wąż miedziány / Báránek wielkonocny / iz figurę CHRystuřá Páná / był daleko podlejšy niżli sam Chryřtus mowi Pan v Janá S²¹. A o mannie mianowicie iz ieřt podlejšá niżli Ciáto / y Krew Chryřtuřowá / sam Chryřtus Pan wodži v Janá S. w Rozdz: řost. Oycowie wářby pořywali manny á pomarli. Kto pořywa tego chleba / będzię żył na wieki. Jř táz manna ieřt figurą ciáto Páńřkiego... Eucharisřtiá iz prawdziwe iřtotne Ciáto y krew Páńřką w sobie má / dla tego daleko więcey zacnořciá mannę przechodži y cudow sobie zawiera. [PK II 192]. W Dowodzie drugim (inaczej zwanym propozycją) mówca uzasadnia za řw. Janem²², że w Sakramencie Eucharystii jest prawdziwe ciało i krew Jezusa Chrystusa: *Obie te propořicie řą wyrářone v Janá S. Chleb / prawi / ktory ia dam / ieřt ciáto moje zá řywort řwiátá. Tu dáie nam řbáwiciel ciáto řwe w Sákrámenće* [PK IV 193]. Dowód trzeci, nawiázujący do *Listu řw. Pawła do Koryntian²³* i *Ewangelií řw. Łukasza²⁴* i sprowadza się do uzasadnienia, że w Eucharystii jest to samo ciało, które wydano za nas na krzyřu: *Wtora propořiciá ieřt z řlow Páńřkich / bo dáiac ten Sákráment Apořtołom ták rzekł ...: Bierźcie / iedźcie / To ieřt Ciáto moje ktore zá was będzię wydane. Toć tedy Apořtołowie iedli w Sákrámenće: to miało być wydano / á iz prawdziwe y iřtotne ciáto ma bydź wydane / toć prawdziwe y iřtotne ciáto było w Sákrámenće* [PK IV 194], natomiast *Dowód czwarty*, oparty na wspomnianym powyřej przekazie řw. Łukasza, ma przekonać i utwierdzić nas, że w sakramencie tym jest przelana prawdziwa krew Jezusa: *A ták mowi / iz kielich był wylany ná odpuřczenie grzechow / przez kielich koniecznie rozumie krew Páńřką iřtotną / ktora w kielichu była / gdyř iáko się rzekło wino nie ieřt wylane ná odpuřczenie grzechow ludzkich, ále prawdziwa y iřtotna krew Páńřka* [PK IV, 195]. Co ciekawe, Szyrwid to samo zdanie przytacza najpierw w języku greckim (w nim Łukasz zapisał ewangelię²⁵ — řwiadczy to, że znał on oryginalne tłumaczenie), a następnie po łacinie. Przez to tekst (obejmujący pół strony) wydaje się bardziej treściwy, ale tak naprawdę sprowadza się tylko do tego jednego argumentu. *Dowód piąty* zamyka całe rozważania twierdzeniem, że Eucharystia jest sakramentem, poniewař została ustanowiona przez Jezusa, o czym wspominają Łukasz (Łk 22, 19–20) i Paweł (I Kor 11, 23–26): *Sákráment Eucháristiey ieřt Sákráment / pokázuie się z řlow Páńřkich v Lukařá S ... y u Páwłá řwiętego / w pierwřszym do Korynthow. To ieřt Ciáto moje / To ieřt Krew moiá / máiá bydź wlařnie rozumiane to ieřt / przez Ciáto / Ciáto / przez Krew / Krew/ á nie figurá / ábo co innego* [PK IV 196].*

Nazewnictwo stosowane przez Szyrwida

Najczęřciej stosowaną przez Szyrwida nazwą ogólną jest termin **sakrament** (łącznie 19 pořwiadczeń, z czego 12 notowanych samodzielnie), czyli ‘wi-

działny znak, poprzez który dociera do nas Boży dar zbawienia’ [Słownik nauki religii 1997, 231], wywodzony z łacińskiego *sacramentum* ‘świętość, przysięga, tajemnica, uroczyste zobowiązanie się’, oznaczający pierwotnie przysięgę żołnierzy rzymskich. Według H. Langkammera [1997, 145] pierwszy raz dla celów religijnych słowa tego użyto, wprowadziwszy chrzest katechumenów, którzy jednocześnie składali przysięgę wierności ideałom chrześcijańskim. W polszczyźnie sprzed reformacji zastępowano je wyrazem *świętość* [Bieńkowska 2002, 60–61]. SSStp. nn., wg SŁXVI Kartoteka to ‘znak, przez który wyznajemy wiarę, znak zbawienia, widomy znak niewidzialnej łaski Bożej’. Oto przykłady ilustrujące nazwę *sakrament* w *PK* Szyrwida: *odmienią chleb w ciało y wino w krew ...gdźkolwiek ieft Sákráment* [PK IV 193]; *Lecz to dał nam w Sákrámenće, co miał dáć zá żywot świata. Tedy co dał w Sákrámenće ieft prawdziwe ciało iego* ([PK IV 193], wstęp do dowodu drugiego); *Obie te propoficie są wyrázone v Janá S. Chleb / prawi / ktory ia dam / ieft ciało moje zá żywot światá. Tu dáie nam 3báwiciel ciało fwe w Sákrámenće* (PK IV 193); *bo dáiąc ten Sákráment Apoštołom ták rzekł* [PK IV 194]; *Lecz to dano w Sákrámenće. Co wydano ná Krzyżu. Toć tedy w Sákrámenće ieft prawdziwe ciało Páńskie* ([PK IV 194], wstęp do Dowodu trzeciego); *ieśli go w Sákrámenće niewidomym nie było* [PK IV 194].

Termin **sakrament** w odniesieniu do Eucharystii występuje z przydawką (zarówno w pre- (2 poświadczenia), jak i postpozycji (1 poświadczenie) **naświętszy** (święty to ‘epitet używany na znak szacunku religijnego; godny czci religijnej’, zob. SSStp. IX 126; SXVI Kartoteka): *Krotká náuka Kátolická o iftotney przytomności ciála y krwie Páńskiey w Naświętzym Sákrámenće* ([PK II 190], tytuł Punktu IV); *Sercem wierzym / y wyznávamy / że pod ofobámi chlebá y winá po poświęceniu kápláńskim / ieft iftotnie obecne Ciało / y krew Pana nábeo Jezufá Chrystufá w Násw: Sákrámenće* [PK IV 190]; *O iftotney obecności Ciála y Krwie Chrystufowej w Sákrámenće naświętšym* ([PK IV 192], tytuł Dowodów). Przydawka ta, mająca zawsze postać przymiotnika w stopniu najwyższym, ma na celu podkreślenie wyjątkowego miejsca Eucharystii wśród innych sakramentów. Nadzwyczajność jej polega przecież na tym, że obecny jest w niej sam ofiarujący się Chrystus.

Pojawia się on też w zestawieniu **ten sakrament** (z 2 poświadczeniami): *iało się pięknie zgádzáią słowá / ktoremi ten Sákráment obiecał* [PK IV 194]; *bo dáiąc ten Sákráment Apoštołom* [PK IV 194], ale tylko wtedy, kiedy Szyrwid kontynuuje rozważania o sakramencie i z kontekstu wynika, że mówi o Eucharystii.

Nazwa *sakrament* wchodzi też w skład zestawienia **Sakrament Eucharystiey** (2 poświadczenia): *Sákráment Eucháristiey ieft Sákráment / pokázuie się z słow Páńskich v Lukašá S ... y u Páwłá świętego / w pierwšym do*

Korynthow [PK IV 196]; *Toć tedy słowá Sákrámentu Eucháristiey właśnie máią być rozumiáne* [PK IV 195].

Szyrwid używa również samodzielnie notowanej nazwy *Eucharistia* (6 poświadczeń). Termin ten pochodzi z greckiego ‘dziękczynienie, wdzięczność’ (greckie *eucharistia* ‘dziękczynienie’ z *eucharistos* ‘miły, przyjemny, wdzięczny’; z *eu-* ‘w złożeniach ‘dobrze, łatwo, ulepszona forma określonej substancji’ i *cháris* ‘uprzejmość, łaska’, [Kopaliński 2000, 159]), co znaczy, że jest to sakrament, w którym lud boży nie tylko wspomina zbawcą mękę i śmierć Jezusa Chrystusa, ale równie dziękuje Stwórcy za ofiarę odkupienia za grzechy. SSStp. nie notuje, wg SŁXVI VI 564 to “najświętszy sakrament, znak i narzędzie obecności Chrystusa pod postacią Chleba i Wina, ustanowiony przez Chrystusa podczas Ostatniej Wieczerzy”: *Mánná nie ma być zacnieyša niżli Eucháristia* [PK IV, 192]; *Lecz iesliby w Eucháristiey nie było rzetelnie y istotnie Ciála y krwi Pánfkiey, byłaby mánná zacnieyša niżli Eucharistia. Toć tedy w Eucharistiey iest rzetelnie, y iŃtotnie Ciáło y Krew Pánfka* ([PK IV 192], wstęp do dowodu pierwszego). Warto zwrócić uwagę, że w nazwie *Eucharistia* zachowała się pisownia zgodna z obcym wzorem (to znaczy z *i* zamiast *y*). Zapis ten, jak podaje Irena Bajerowa [1964, 27], utrzymywał się w zabytkach polskich i kresowych dość długo. Dopiero w drugiej połowie XVIII w. druki porzuciły ten sposób notacji.

Inne nazwania, gdyby posłużyć się nomenklaturą Piotra Skargi [Paluszak-Bronka 2005, 243 i 250] związane są z niewidoczną częścią sakramentu. Należą do nich: **Ciało y Krew Chrystusowa** (1 poświadczenie): *A o mannie mianowicie iż iest podlejša niżli Ciáło y Krew Chrystufowá / Ńam CHryŃtus Pan. v Janá S. w Rozdz: Ńoft.* [PK IV 192]; **Ciało moje** (3 poświadczenia): *Bog Jezus ták rzekł: To iest CIAŁO MOIE : toć tak muŃi być jako rzekł* [PK IV 191]; *Bierzćie / iedźćie / To iest Ciáło moje ktore zá was będzie wydáne* [PK IV 194]; **Ciało i krew moja** (1 poświadczenie): *A kto zá temu Ńlowu Pánfkiemu / To iest Ciáło moje / to iest Krew moia wiáry nie daie / ten prawdźie przbedwieczney wymuie. Co wŃyŃtko iest frogie bluźnierŃtwo przećiw Bogu* [PK II 191]. Odpowiadają one nauce Soboru Trydenckiego, gdyż czytamy w trydenckim wyznaniu wiary: “W Najświętszym Sakramencie Eucharystii jest prawdziwie, rzeczywiście i istotnie obecne Ciało i Krew wraz z Duszą i Bóstwem Pana naszego Jezusa Chrystusa” [Antoniewicz 2004, 14].

Na tle nazwań używanych przez Piotra Skargę, nomenklatura stosowana przez Szyrwida jest uboga, by nie powiedzieć zbyt oszczędna i powściągliwa. Polski jezuita używa głównie nazw ogólnych, takich jak: *sakrament* (często z przydawkami: *chwalebny; najświętszy, najwyższy, przenaјstodszy, przenaјświętszy, przesłodki* lub w zestawieniach: *sakrament miłości i pokoju; sakrament ołtarza*) oraz *świętość*. Obok nich występują nazwy wydzie-

lone ze względu na ‘dzielność’ (‘właściwości, zalety’) tego sakramentu: *Eucharystia, ofiara, żertwa, uczestnictwo, komunikacja, starwne, wiatyk, nasienie zmartwychwstania, lekarstwo, źródło dóbr, darów i łaski*. W mowach Skargi znajdują się też nazwania związane z widoczną częścią sakramentu: *chleb anielski; pokarm (duchowy, zbawienny), Wieczerza Pańska, baranek, pascha* oraz związane z jego niewidoczną częścią: *Ciało Chrystusowe (przenajczystsze), Ciało i krew Pańska*²⁶. Ponad to polski jezuita objaśnia etymologię tych nazw, podaje kto i gdzie ich używał. Było to oczywiście niezwykle ważne w czasach, kiedy polemika o sakramenty z innowiercami była żywa i zaciepła.

Skarga nie tworzył sam nazwań. Korzystał z nazewnictwa nawiązującego do *Starego i Nowego Testamentu* (*ofiara*: Lb 28, 3–8; Łk 22, 7–13; Mt 26, 17–19; *baranek*: Lb 28, 3–8; *pascha*: Lb 28, 16; Wj 12, 1–14; 1 Kor 5, 7; Mt 26, 17–19) oraz przyjętego na soborach w Chalcedonie i Trydencie. Używanie przez Skargę terminów ogólnie przyjętych w Kościele rzymskokatolickim i niestosowanie własnego słownictwa należy tłumaczyć z jednej strony perswazyjnym celem kazań — w czasie polemik religijnych, kiedy jednym z powodów rozłamu w Kościele było odmienne rozumienie sakramentu Eucharystii (np. przeistoczenia nie uznawał Luter), Skarga nie mógł wprowadzać terminów własnych. Żeby przekonać wiernych musiał posługiwać się terminologią z *Pisma Świętego* i nauczania Ojców Kościoła, na których powoływał się w swych mowach; z drugiej — nie bez znaczenia jest fakt, że kazania te — jak wykazał Mirosław Korolko [1993, 52] — były przeznaczone dla duchownych, uczących się głoszenia mów. Musiał więc Skarga posługiwać się terminologią stosowaną w Kościele rzymskokatolickim.

Podsumowanie

Jak pokazała powyższa analiza, obaj mówcy pisząc o Eucharystii, zgodnie z nauczaniem jezuickim, nie tworzyli nazw własnych. Korzystali oni z nomenklatury stosowanej w *Starym i Nowym Testamencie* oraz zapisanej w pismach uczonych Kościoła, a następnie potwierdzonej przez sobory. W tym miejscu rodzi się pytanie, dlaczego nazewnictwo tego sakramentu, zapisane w PK, jest na tle prezentowanego w kazaniach polskiego jezuita bardzo ubogie i mało zróżnicowane. Według mojej opinii mogło złożyć się na to kilka przyczyn jednocześnie.

1. Materiał językowy pochodzący z kazań Szyrwida jest szczuplejszy objętościowo od mów Skargi. Dysproporcje te wynikają z faktu, że Szyrwid pisząc kazanie o Eucharystii, nie rozwijał myśli, a odsyłał głównie do tekstu *Pisma Świętego*, w którym nie odnajdujemy wielu nazwań dla tego sakramentu.

2. Być może wpływ na to miał pośpiech w pisaniu mów spowodowany ciężką chorobą litewskiego jezuitę.
3. Niewykluczone w końcu, że kazanie to napisał ktoś inny [Rutkowska 2015, 41] i zamieścił je w II tomie PK.
4. Punkty Szyrwida miały na celu oświecenie, a nie — jak w przypadku kazań Skargi — polemikę, w związku z tym nie trzeba było dokładnie podawać wszystkich nazw, ich znaczenia oraz wyjaśniać, kto i gdzie ich używał zgodnie z nauczaniem Kościoła rzymskokatolickiego. Wynikało to z faktu, że w XVII wieku spory religijne znacznie już osłabły.
5. W przeciwieństwie do Skargi, litewski jezuita swoje mowy kierował nie tylko do ludzi wykształconych, mających nieść słowo Boże dalej, ale także do prostego ludu, wśród którego ciągle szerzyło się pogaństwo. Ze względu na tak szerokiego odbiorcę, starał się on pisać jasno, krótko, nie nadużywać terminologii, miał bowiem świadomość, że nie każdy byłby w stanie (lub przynajmniej chciałby) przebrnąć przez skomplikowany tok rozważań.

PRZYPISY

¹ W 1545 r. ukazał się katechizm Jana Seklucjana, a w 1547 r. Martynasa Mažvydasa.

² Uczestniczyła ona w pracach nad *Biblią Gdańską*, angażowała się w unifikację liturgii oraz ujednoczenie obrządku reformowanego. Decyzje kluczowe w sprawach teologicznych, doktrynalnych, liturgicznych, a nawet politycznych zapadały na synodach [Ptaszyński 2012, 209].

³ Urodził się prawdopodobnie w 1580 r. w okolicach Onkisz. Studiował w kolegium wileńskim gramatykę i poezję. W 1598 r. wstąpił do nowicjatu w Rydze. Podczas wojny ze Szwedami przez 2 miesiące przebywał w Dorpat, gdzie rozpoczął studia z retoryki. Kontynuował je po powrocie do Wilna w 1620 r. W latach 1600–1601 pobierał nauki w Nieświeżu, a od 1603 do 1606 r. kształcił się w zakresie filozofii Pułtusk. Święcenia kapłańskie przyjął w roku akademickim 1609/1610. Od 1613 na stałe związał się z Wilnem. Wykładał w Akademii Wileńskiej. Poza tym głosił kazania (po litewsku i po polsku) w kościołach pw. św. Janów i św. Kazimierza. Był również prefektem kółka języka greckiego dla studentów, pełnił funkcję doradcy rektora oraz admonitora. Zmarł 23 sierpnia 1631 r. [Vasiliauskienė 2013, 141–143].

⁴ Szyrwidowi przypisuje się też przygotowanie gramatyki języka litewskiego — *Clavis linguae Lithuanicae*. Zdaniem jego bibliografów (Stanisław Rostkowski, Zigmantas Zinkevičius) miała się ona ukazać w Wilnie w 1630 r., a jedyny zachowany egzemplarz znajdował się prawdopodobnie w bibliotece pofranciszkańskiej w Leżajsku [Vasiliauskienė 2013, 143], ale informacje te jak dotąd nie zostały zweryfikowane, a książki nie odnaleziono.

⁵ *Dictionarium trium linguarum in usum studiosae iuventutis* ma budowę polsko-łacińsko-litewską. Był to słownik bardzo popularny, wielokrotnie wznawiany (1629;

1631; 1642; 1677; 1713 i być może 1718), ale nie cieszył się zainteresowaniem polskich uczonych. Przez długi czas panował bowiem pogląd, że jest to dzieło wtórne, oparte na słowniku Grzegorza Knapskiego [Piotrowski 2013, 315]. Na marginesie można dodać, że zdaniem litewskiego uczonego Kazysa Pakalki pierwsze wydanie ukazało się w 1620 r., a Szyrwid wzorował się na słowniku N. Volckmara. Według Tadeusza Piotrowskiego [tam że, 317] są to “tezy wysoce hipotetyczne”. Niewątpliwie jednak, pojawienie się słownika w języku polskim na pierwszym miejscu dowodzi o kontaktach między społecznościami i ukazuje, jak ważne były wpływy polskie na Litwie. Najczęściej słowniki, jak wykazał T. Piotrowski [tam że, 324], opracowują reprezentanci kultury, która jest bardziej zainteresowana tą drugą, mającą dość silne wpływy.

⁶ Pełny tytuł brzmi: *PVNKTY KAZAN od Adwentu aż do Postu / Litewskim ięzykiem z wytłumáczeniem ná Polski PRZEZ Księdzã KONSTANTEGO SZYRWIDĄ / Theologã Societatis IESV / Z DOZWOLENIEM STARSZYCH* wydane. W WILNIW W Drukárni Akademii Societatis IESV ROKU M. CD.XXIX. Zabytek (PK I i PK II) jest przechowywany w Bibliotece Starodruków i Rękopisów Annenberga Uniwersytetu w Pensylwanii. W pracy tej wykorzystano mikrofilm, udostępniony na potrzeby redakcji naukowej.

⁷ *PUNKTY KAZAN NA POST WIELI Ięzykiem Litewskim Przez W.X. CONSTANTEGO SZYRWIDĄ Theologa Societatis IESV napisane, a Teraz na Polski Ięzyk przetłumaczone/ y oboiem do Druku podane. Za pozwoleniem Starszych. W Wilnie / W Drukarni Akademii Societatis IESV. Roku Pańskiego 1644.*

⁸ Szczegółowy stan badań nad PK przedstawiła K. Rutkowska 2016, 21–24 i 26–27].

⁹ Mam w tym wydaniu swój udział. Jestem redaktorem naukowym części polskiej.

¹⁰ Omówienie poszczególnych rodzajów kazań należy do homiletyki szczegółowej. Najczęściej przy podziale bierze się pod uwagę treść i formę. Na potrzeby niniejszego artykułu przyjmuję podział ks. Jana Twardego [1993, 28–47].

¹¹ Swoje kazania adresował Szyrwid zarówno do tych, którzy znali już litewski, jak i tych, którzy go nie znali i nadal głosili kazania po polsku: *A iż ksiąg tak Łacińskim ięzykiem, iáko y innymi napifanych ieft iuż niemal bez liczby, Litewskiego zaś (PK I 19); ięzyká, ku pozyskaniu duß bárzo potrzebnego, w księgách przyskepiey, punkty moje przedśiewziete po Litewsku, Polßczyzna wykłádaiac, miedzy ludzie podáiie, áby pomoc miał y ow, co nie ieft doskonale biegly w Litewßczyźnie, gdy przez czytanie tych ksiázek wielka iey cześć fobie przypomni: y ow, co zgoła nic nie rozumie po Litewsku, á ma gorliwośc przeciw dußom bliźnich fwoich, gdy z wytłumáczenia przez Polßczyzne obok polożona Litewski ięzyk fam zrozumie (PK I 19).*

¹² Źródłem perykop były *Ewangelie i epistoły* z 1620 r. albo *Nowy Testament* w przekładzie Jakuba Wujka z 1593 r. Rutkowska wyklucza wydanie z 1599 r., między tekstami bowiem występują zbyt duże różnice leksykalne i składniowe [Rutkowska 2012, 222].

¹³ Wybór leksyki nie jest przypadkowy. Kwerenda opracowań naukowych, poświęconych dziełom Szyrwidą pokazała też, że nie ma pełnego opracowania języka PK Szyrwidą, które rejestrowałoby cechy tego zabytku, ale też zawierało opis walorów stylistycznych jego postylli zarówno na gruncie litewskim, jak i polskim. Nie była dotychczas badana struktura kazań, zagadnienia dotyczące przekładu, stopień wykorzystania źródeł polskich w trakcie pisania PK oraz powiązania tego zabytku z piśmiennictwem łacińskim. Ciekawym zagadnieniem, ciągle nieeksplorowanym, pozostaje leksyka, np. terminologia chrześcijańska lub onomastyka biblijna. Warto byłoby spojrzeć na nią komparatystycznie,

dzięki czemu można by ukazać rolę Szyrwida w kształtowaniu się leksyki tego kregu. Dopiero dogłębna, szczegółowa analiza postylli, która do tej pory była głównie dziełem wspomnianym i zaliczanym do najważniejszych osiągnięć języka litewskiego w XVII w., ukáže jej prawdziwą, nieocenioną wartość w kształtowaniu się naszego języka, pozwoli też spojrzeć na Szyrwida jako współtwórcę litewskiego języka pisanego [Rutkowska 2016, 28].

¹⁴ Eucharystia — “sakrament sakramentów” — jak określili ją członkowie Soboru Trydenckiego — ze względu na jej wyjątkowość, polegającą na realnej obecności Ciała i Krwi Pańskiej była przedmiotem opisu biblistów i teologów. Zainteresowanych szczegółową bibliografią odsyłam do zestawienia ks. M. Szymika MSF. *Eucharystia. Polskojęzyczna literatura biblijna 1945-1996* [*Biblia o Eucharystii* 1997, 215–221]. Eucharystia była także tematem rozważań językoznawczych. Jadwiga Puzynina [1991] opisała znaczenie terminu *Eucharystia* oraz przedstawiła rozwój słownictwa eucharystycznego na przestrzeni wieków. Uczona zauważyła jego znaczny przyrost w XVI w., co tłumaczyła pojawieniem się reformacji i kontreformacji i nasileniem polemiki religijnej między wyznawcami Kościoła rzymskokatolickiego a innowiercami (1991, 479–486). Anna Paluszak-Bronka scharakteryzowała nazwania sakramentu Eucharystii w kazaniach księdza Piotra Skargi [2005, 241–253]. Poza tym omówienie poszczególnych słów związanych z tym sakramentem odnajdujemy w pracach poświęconych językowi religijnemu. Na przykład Edward Klich [1927] opisał wyrazy *obiata* i *opłatek*; Danuta Bieńkowska [2002] scharakteryzowała słowa: *sakrament*, *świętość*, *pascha*. O nazwach używanych przez innowierców pisał Konrad Górski [1960, 233–270].

¹⁵ Jeśli chodzi o treść, to interesujące nas kazanie należy do dogmatycznych, ale — poza tezę i wskazaniem (jak nazywa Szyrwid “propozycją”) argumentów, czyli odpowiednich fragmentów z *Pisma Św.* na potwierdzenie danej tezy, nie odnajdujemy w nim treści moralnej. Być może wynikało to z pośpiechu, jak dowiodła bowiem K. Rutkowska [2015, 37], Szyrwid pisał je mając świadomość ciężkiej choroby. (Drugi tom wydał jego uczeń. Nie ma badań, czy ingerował on w treść *Punktów*). Niewykluczone też, że Szyrwid wybrał zwięzłą formę, ponieważ ma ona tę zaletę, że ułatwia odbiór, skupia uwagę na rzeczach najważniejszych, nie zmusza czytelnika do zgłębiania się w zawiłych konstrukcjach tekstowych. W ten sposób mógł dotrzeć on do różnych warstw społecznych, co niejednokrotnie podkreślał w swoich mowach: *Wiec nie tylko siły moje znacznie nawatłone rozberzać mi sie z księga nie dopuściły, ale y fámá przyjemność krotkości w wieku terázniejszyem* (PK I 19) [...] *fa tu niektore rzeczy, ktore sie dla profitych słuchaczow nie zgodza, ale dla uczeńbych, przeto według poiećia słuchaczow brák ma być czyniony w podawaniu ich, aby profityem łączniejszye, a poietniejszyem gruntowniejšy były podawáne* (PK I 24). Ze względu na cel jest to kazanie pouczające, didaskalijne, a dokładniej wyjaśniające. Świadczy o tym jego tytuł: *Ku utwierdzeniu tej prawdy katolickiej / y ku oświeceniui niewiernych / weźmi ten dowód z słow Pańskich*.

¹⁶ Mimo że dyskusje o Sakramencie Eucharystii w połowie XVII w. nie były już tak intensywne, to waga tego kazania musiała być duża i właśnie dlatego (prawdopodobnie decyzją redaktorów i wydawców) zamieszczono je w drugiej części PK II, w której ukończeniu sam Szyrwid nie uczestniczył. Być może, że tekst ten został napisany później i dodany do postylli.

¹⁷ Są to: *O trzećim Sákramenći, ktory się zowie Eucharystia: to iest dobre dziękowa-*

nie, ábo táiemnicá Ciałá y Krwie Pánŕskiej, Kazánie Pierwŕŕe, w liczbie Ofme (34–41); O Eucháristŕfŕtŕy Kazánie Wtore, w liczbie Dziewŕátŕe (41–45); Kazánie Trzećie o Eucháristŕfŕtŕy, w liczbie Dzieŕŕŕátŕe (45–49); Kazánie Czwarte o Eucháristŕfŕtŕy, w liczbie Jedennáŕŕe (50–54); Kazánie Piátŕe o Eucháristŕfŕtŕy, w liczbie Dwánáŕŕe (54–58); O Eucháristŕfŕtŕy Kazánie Szoste, w liczbie Trzynáŕŕe (58–61); O Eucháristŕfŕtŕy Kazánie Siodme, w liczbie Czternáŕŕe (62–66).

¹⁸ Kazania *O siedmi Sakramentach* to zbiór 96 mów poprzedzonych: dedykacją i przedmową do króla Zygmunta III, dwoma listami (pierwszy adresowany do Jędrzeja Boboli, drugi do czytelnika) oraz rejestrem, czyli spisem wszystkich kazań mieszczących się w księdze. Zabytek formatu A4, oprawiony w drewnianą obwolutę, powlekaną tłoczoną skórą (częściowo już poniszczoną), jest przechowywany w Archiwum Archidiecezjalnym w Gnieźnie (sygn. AAG BK PL 3140). Strony zabytku, poza wstępem, są paginowane. Kazania mieszczą się na kartach od 1 do 443, po czym następuje w paginacji przerwa. Na nieponumerowanych ośmiu stronach umieszczono *Regest rzeczy przednieyszych*, czyli krótki indeks najważniejszych zagadnień i problemów omówionych i poruszanych przez autora w poprzedzający spis kazaniach. Kolejne karty są znowu paginowane od 444–529. Zabytek nie jest jednolity tematycznie, a problematyka mów jest bardzo zróżnicowana. Poza kazaniem o sakramentach mieszczą się w nim: kazania sejmowe; mowy pogrzebowe; napominania kierowane do katolików; poruszające problem innowierców; wzywające do modlitwy; nakazujące miłosierdzie wobec ubogich, chorych, porzuconych; mowy dziękczynne i inne, które nie mieszczą się w żadnej z wymienionych grup.

¹⁹ Uwagi te odnoszą się do części polskiej.

²⁰ Autor nie lokalizuje dokładnie cytatu, odwołuje się tylko do św. Łukasza, ale chodzi tu zapewne o fragment Ewangelii: *A wŕáwŕŕŕy chleb, dzieŕŕŕi czynil, łamál, i dáł im, mówŕŕc: To jest ciało moje, które za was daje. To czyńcie na moją pamiątkę. Tak samo i kielich, po wieczery, mówŕŕc: Ten jest kielich, Nowy Testament we krwi mojej, który za was będzie wylany* (Ł 22, 19–20).

²¹ *Jam jest chleb życia. Ojcowie wasi jedli manę na pustyni, i pomarli. Ten jest chleb z nieba zstępujący, aby jeśli kto go pożywać będzie, nie umarł. Jam jest chleb żywy. Który z nieba zstąpił. Jeśli kto pożywać będzie tego chleba, żyć będzie na wieki; a chleb, który ja dam, jest ciało moje za życie świata* (J 6, 48–51).

²² *Zaprawdę, zaprawdę mówię wam: Szukajcie mnie nie dlatego żeście cuda widzieli, ale żeście chleb jedli, i najedliście się. Starajcie się nie o pokarm, który ginie, ale który trwa na życie wieczne, który wam da Syn Człowieczy: nad nim bowiem Bóg Ojciec położył swą pieczęć* (J 6, 26–27) oraz *Rzekł im więc Jezus: Zaprawdę, zaprawdę mówię wam: Nie Mojżesz dał wam chleb, ale ojciec mój daje wam chleb z nieba prawdziwy. Albowiem chleb Boży jest, który z nieba zstąpił i daje życie światu. Rzekli więc do niego: Panie, daj nam zawsze tego chleba. A Jezus im powiedział: Jam jest chleb życia, kto do mnie przychodzi, łaknąć nie będzie, a kto we mnie wierzy, nigdy pragnąć nie będzie* (J 6, 32–35).

²³ *Ja bowiem otrzymałem od Pana, co wam też przekazałem, że Pan Jezus tej nocy, w której był wydany, wziął chleb, a dzięki uczyniwszy, łamál i rzekł: Bierzcie i jedzcie: to jest ciało moje, które za was będzie wydane; to czyńcie na moją pamiątkę. Podobnie i kielich, po wieczery mówŕŕc: Ten kielich jest Nowy Testament we krwi mojej. To czyńcie, ilekroć pić będziecie na moją pamiątkę. Ilekroć bowiem będziecie jedli ten chleb i pili ten kielich, będziecie opowiadać śmierć Pańską, aż przyjdzie* (I Kor 11, 23–26).

²⁴ *A wziąwszy chleb, dzięki czynił, łamał, i dał im mówiąc: To jest ciało moje, które za was daje. To czyńcie na moją pamiątkę. Tak samo i kielich, po wieczerzy, mówiąc: Ten jest kielich, Nowy Testament we krwi mojej, który za was będzie wylany* (Łk 22, 19–20).

²⁵ Łukaszowi przypisuje się wysokie wykształcenie. Jego styl pisarski wyróżnia się wielkim pięknem i elegancją greckiego dialektu koine. Badania nad tekstem Łukasza pokazują, że niemal 90% jego słownictwa (łącznie z tekstem znajdującym się tylko w jego dziele) występuje w *Septuagincie*, a szczególnie w tekstach historycznych *Starego Testamentu*. Poza tym *“jego retoryka i struktura kompozycyjna różni się od retoryki grecko-lacińskiej; stąd bierze się fakt, że w jego ewangelii znajdujemy najwięcej semityzmów, a nawet całych zwrotów i terminów hebrajskich, niż u pozostałych ewangelistów. Stąd niektórzy uczeni dochodzą do wniosku, że Łukasz był Żydem z diaspory, dobrze wykształconym w kulturze greckiej. Jeszcze inni są zdania, iż niektóre partie tekstu ewangelii Łukasza były zapisem w języku hebrajskim lub aramejskim, a następnie zostały przez niego przetłumaczone na grecki i włączone przez niego do ewangelii”*. (https://pl.wikipedia.org/wiki/Ewangelia_%C5%81ukasza. Dostęp dnia 27.05.2016)

²⁶ Opisała je Anna Paluszak-Bronka, zob. [2005, 241–253]. Tam też pełna egzemplifikacja ilustrująca użycie nazw w tekście.

SKRÓTY

- PK I — Punkty kazań, część I
 PK II — Punkty kazań, część II
 SSStp. — Słownik staropolski
 SPXVI — Słownik polszczyzny XVI wieku
 SPXVI Kartoteka — Słownik polszczyzny XVI wieku (kartoteka, Toruń)

SIGLA BIBLIJNE

- I Kor — Pierwszy list do Koryntian
 J — Ewangelia wg świętego Jana
 Lb — Księga Liczb
 Łk — Ewangelia wg świętego Łukasza
 Mt — Ewangelia wg świętego Mateusza
 Wj — Księga Wyjścia

BIBLIOGRAFIA

- Antoniewicz M., 2004: Jak dobrze odmawiać Koronkę do Miłosierdzia Bożego, *Przewodnik Katolicki*, nr. 16. 14–15.
 Bajerowa I., 1964: *Kształtowanie się systemu polskiego języka literackiego w XVIII wieku*. Wrocław–Warszawa–Kraków.
Biblia o Eucharystii = Ks. Szymik S. (red.), *Biblia o Eucharystii*, 1997. Lublin.
 Bieńkowska D., 2002: *Polski styl biblijny*. Łódź.
 Górski K., 1960: Zagadnienia słownictwa reformacji polskiej, in: Mayenowa R., Klemensiewicz Z. (red.), *Odrodzenie w Polsce. Historia języka*, t. III, cz. 2. Warszawa, 233–270.

- Jezus eucharystyczny* = Ks. Rusecki M., Cisła M. (red.), *Jezus eucharystyczny*, 1997. Lublin.
- Kopaliński W., 2000: *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych z almanachem*. Warszawa.
- Korolko M., 1993: Między retoryką a teologią. O kunszcie estetycznym staropolskich kazań (rekonesans), in Jasińska-Wojtkowska M., Dybciak K. (red.), *Proza polska w kręgu religijnych inspiracji*. Lublin, 41–71.
- Langammer H., 1997: Eucharystia sakramentem wśród sakramentów, in Ks. Rusecki M., Cisła M. (red.), *Jezus eucharystyczny*. Lublin, 141–149.
- Klich E., 1927: *Polska terminologia chrześcijańska*. Poznań.
- Paluszak-Bronka A., 2005: Nazwania Sakramentu Eucharystii w kazaniach księdza Piotra Skargi, in Białoskórka M. (red.), *Studia Językoznawcze*, t. 4, *Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny*. Szczecin, 241–253.
- Piotrowski T., 2013: Słownik Konstatyna Szyrwida na tle leksykografii polskiej i litewskiej, *Leksikografija ir leksikologija 3. Konstantino Sirvydo darbai ir jo epocha*. Vilnius, 315–349.
- Pajėdienė J., 2013: Konstantino Sirvydo *Punktai sakymų*: sugretinus lietuvišką ir lenkišką tekstą, *Leksikografija ir leksikologija 3. Konstantino Sirvydo darbai ir jo epocha*. Vilnius, 230–255.
- Puzynina J., 1991: Słownictwo eucharystyczne w historii języka polskiego, *Zeszyty Naukowe WSP w Opolu. Językoznawstwo*, XIII. 479–486.
- Ptaszyński M., 2012: O ustroju kościoła. Uwagi na marginesie edycji *Akt synodów Jednoty Litewskiej 1626–1637, Polemiki i Dyskusje, Odrodzenie i Reformacja w Polsce LVI*. 203–226.
- Rutkowska K., 2013: O tekście polskim *Punktów Kazań* Konstantego Szyrwida, *Leksikografija ir leksikologija 3. Konstantino Sirvydo darbai ir jo epocha*. Vilnius, 206–229.
- Rutkowska K., 2016: *Punkty kazań Konstantego Szyrwida — zabytek piśmiennictwa litewskiego i polskiego z pierwszej połowy XVII wieku*. Vilnius.
- Słownik nauki religii*, 1994: pod red. ks. J. Szpeta i B. Walczaka, Poznań.
- Słownik polszczyzny XVI*, 1966 i nast.: pod red. M. R. Mayenowey, t. I–XXXIV, Wrocław.
- Słownik staropolski*, 1953–2000: pod red. S. Urbańczyka, t. I–XI, Warszawa.
- Twardy J., 1994: Pojęcie kazania i jego rodzaje, in Przychyna A. (red.), *Fenomen kazania*. Kraków, 28–47.
- Winiarska-Górska I., 2013: Szesnasto- i siedemnastowieczne polskie pieśni i modlitwy ewangelików z Jednoty Litewskiej jako zjawisko językowe i stylistyczne, *Leksikografija ir leksikologija 3. Konstantino Sirvydo darbai ir jo epocha*. Vilnius, 351–376.
- Vasiliauskienė V., 2013: O tekście i źródłach *Punktów kazań* Konstantego Szyrwida, *Acta Baltico-Slavica*, 37. Warszawa, 141–150.
- Zinkevičius Z., 1971: Dėl K. Sirvydo “Punktų sakymų” genezės ir kalbos, *Baltistica*, t. 7(2). 153–167.

NETOGRAFIA

https://pl.wikipedia.org/wiki/Ewangelia_%C5%81lukasza. Dostęp dnia 27.05.2016.

ANNA PALUSZAK-BRONKA

**On the Sacrament of Eucharist in the Collection of Sermons *Punkty Kazań*
by Konstantinas Syrvidas in Comparison to Piotr Skarga's Sermons**

The current paper describes *Eucharist* terminology used in *Punkty Kazań* by Konstantinas Syrvidas in comparison to nomenclature used by a Polish Jesuit, Piotr Skarga. The author demonstrates how both preachers, writing about the same sacrament, never created proper nouns; they used terminology from the Old and the New Testament, as well as from the scholarly books of the Church, accepted by the Vatican Councils. Notwithstanding the foregoing, Syrvidas nomenclature is poor and homogenous in comparison to Skarga's one. The author thinks that there are several reasons justifying that problem: Syrvidas wrote *Points* [*Punkty*] without any elaboration where he referred to the text of the Holy Bible and the teachings of the Church Fathers; in his turn Skarga addressed his teachings not only to educated people who were to carry God's word to others, but to the common people, among whom many pagans still remained; Syrvidas' *Points* meant to enlighten, whereas Skarga's goal was to argue. It was probably due to the fact that in the 17th century, religious disputes were less ardent than before; it is also possible that this sermon has been written by someone else and was added to the 2nd volume of the *Points*.

Keywords: sermon, Eucharist, Jesuit teachings, Piotr Skarga, Konstantinas Syrvidas.

ANNA PALUSZAK-BRONKA

**Eucharistijos sakramento pavadinimai Konstantino Sirvydo
Punktuose sakymų Petro Skargos pamokslų fone**

Straipsnyje aprašomi Eucharistijos pavadinimai, vartojami Konstantino Sirvydo pamokslų santraukose *Punktai sakymų*. Sirvydo vartojami pavadinimai yra lyginami su Lenkijos jėzuito Petro Skargos naudojama nomenklatūra. Autorė parodo, kad abu pamokslininkai, rašydami apie tą patį sakramentą, niekada nekūrė naujų pavadinimų; jie vartojo terminiją iš Senojo ir Naujojo Testamento. Nepaisant to, kas pasakyta, Sirvydo vartojama leksika, palyginti su Skargos šių sąvokų pavadinimais, yra gana vienalytė. Autorė mano, kad yra keletas priežasčių, pateisinančių šį faktą: Sirvydas rašė savo pamokslus siekdamas tik aiškinti Dievo žodį ir mokyti lietuvių kalbos, kitaip negu Skarga, šis siekė didesnės raiškos ir ekspresijos savo pamoksluose – jo žodžiai buvo skirti visų pirmą išsilavinusiems žmonėms. Sirvydo pamokslų tikslas buvo šviesti tikinčiuosius, o Skargos tekstai buvo labiau poleminiai. Tai tikriausiai dėl to, kad 17 amžiuje religiniai ginčai buvo ne tokie aršūs nei anksčiau, kai Skarga rašė savo tekstus; taip pat įmanoma, kad Sirvydo pamokslą apie Eucharistiją parašė kas nors kitas ir įdėjo jį *Punktų sakymų* II dalyje, be lietuviško teksto.

Reikšminiai žodžiai: pamokslas, Eucharistija, jėzuitų mokymai, Petras Skarga, Konstantinas Sirvydas.

Nadeszło do redakcji: 21 maja 2017 r.

Przyjęto do druku: 2 marca 2018 r.

Anna Paluszak-Bronka, dr hab. w zakresie nauk humanistycznych, prof. Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy.

Anna Paluszak-Bronka, Dr. habil. (Hum.), Prof. at Bydgoszcz Kazimierz Wielki University, Department of Historical and Cultural Linguistics.

Anna Paluszak-Bronka, humanitarinių mokslų habilituota daktarė, Kazimiero Didžiojo universiteto Bydgoščėje profesorė.

E-mail: annapaluszak@poczta.onet.pl

Генадзь Цыхун

ПРАСТОРА МОВЫ
МОЎНЫЯ СУВЯЗІ
ГІСТОРЫЯ СЛОЎ

Выбраныя працы

